

NUB SARAJEVO

B

36

ПРАВОВОУЧЕНИЦА

О ЧОВЕКУ

И ЊЕГОВИМ ДУЖНОСТИМА.

ПРЕВЕО С ГРЧКОГ

Георгије Јовановић.

У САРАЈЕВУ,

Печатњом И. К. Сопрона.

1866.

II 14360

INV. BTO) 43513 R

R 6176

„Ἡ ἀληθὴς φρόνησις, διάγνωσις ἐστὶ τῶν τε ποιητέων, καὶ οὐ ποιητέων. ἢ ὁ κατακολουθῶν, οὐδέποτε τῷ ὀλέθρῳ τῆς κακίας περιπεσεῖται.“

Μέγας Βασίλειος.

(Прави разум јест расуђење, одликовати шта мора човек чинити и нечинити. Који овом сљедује, неће никад у погибелъ пасти.)

Велики Василије.

ПРОСВЕТА.

ЊЕГОВОЈ ПРЕУЗВИШЕНОСТИ

Честитом

Везиру и Господару

ОСМАН-ШЕРИФ-ПАШИ,
ВАЛИЈИ

БОСАНСКОГ ВИЛАЈЕТА, ВЕЛЕХВАЛ-
НОМ ПОКРОВИТЕЉУ ПРОСВЈЕТЕ.

Никола Кондић

ВАША ПРЕУЗВИШЕНОСТ!

Артаксеркс цар персијски, кад се једном налазио у путовању, догоди му се, да пређе једну ријеку, у који ма' дође му један прост сељак Персијанин, који је имао жељу да покаже цару своју благодарност, али као сиромашан неимајући шта друго принети, отиде на ријеку, завати воде са обе руке, и као поклон принесе цару, који то и прими драговољно, и заповједи да се тај дар стави у драгоцјен суд.

Од многи и обштеполезни дјела Ваше Преузвишености у шестогодишњем вашем срећном управљању Босанског Вилајета јест и устано-

вљена сад овде Типографија, за морално изображење и просвјету свију народа, који се налазе под Вашом управом. Цјел ове, као што и надежда многополезног и пријатног плода, који се од ње очекује показују, као сунчана свјетлост, Вашу доброту, благородије срца Вашег, просвјећени Ваш разум, и проистичућа доброљубива чувства Ваша за науке, за благостање и напредак свију уобште вјерни поданика преславног девлета, сходно по епохи овог вјека, и согласно духу и жељи всепресвјетљејшег и народољубивог нашег цара СУЛТАН-АБДУЛ-АЗИС-ХАНА, Го-

сподара нашег, ког буди држава непобједима! Дакле Босна има право да се хвали и поноси Вашијем именом; за коловозне путове, саграђивање толиких ђуприја, оправљање улица и чистоће и уредбе вароши, заведење кумпанија за напредовање и развијање трговине, и за многа још добродјејанија, једногласно за све сва Босна Вашој Преузвишености има благодарити. Цркве, а особито школе, свију без изјатија обштина велехвално спомињу сваки дан Ваше добро име за добротина и отеческу промисао коју имате о њима, а блага и милостива Ваша нарав,

саједињена с пристојном дјелателношћу Вашег управљања и правосудија свједочи се од свију. Записало се дакле, Преузвишени Господару! Ваше добро име у историји босанској с неизбрисним писменима и остаће до вјека! Од како се усрећило ово мјесто имати ту заведену од Вас типографију, гаји сада добре и темељите надежде за своју милу будућност и свој напредак, јер поред осталих мало по мало добиће о томе и сву материју, то јест, свака морална и поучитељна списанија, која су храна човеческом здравом разуму и средство за изображење човека.

У тој намјери усудили смо се најпонижни и ми издати једну књижицу, под насловом Наравоученије, и која садржава троструке дужности човека, које има к Богу, к ближњему и к себи, с додатком о воспитању дјецe. Ова књижица на кратко наставља, како треба човек да се влада, па да постане добар и поштен, љубезан, миран и благодаран на овоме свјету. Зато је нуждна иста свакоме човеку, као што и за школе. Усуђујемо се да је посветимо Вашој Преузвишености за то, што и закон постои и правда изискује, да се први плодови дају сопственом властнику.

Молимо дакле, примите Преузвишени
Господару овај понизни принос, као
воду сељака Персијанина, негледајући
у ничтожност њезину, него на жељу
и покорност приноситеља, који и
јесмо

Ваше Преузвишености

10. Јунија 1866.

у Сарајеву. најпонизније слуге,

Георгије Јовановић,

и

В. П.

ПРЕДГОВОР.

Љубезни читатељи!

Књижицу ову, у вашим рукама
коју имате под именом Нараво-
ученије, која садржа у себи тро-
струке дужности човечије, што сва-
ки природно и наравно имаде то
јест, дужност к Богу, к ближ-
њему, и к самом себи, ни за
какву другу намјеру нијесмо се од-
важили издати, него само за прости
овај узрок, по коме је свако обвезан
у чем било да се покаже у мјесту,
гђе се налази и живи, полезан, и ми
се зато одважисмо то јест да једну
од наши дужности испунимо.

Наше је мјесто осјећало до сад
тешку оскудицу у полезним књигама

и поучителним списима, ту велику оскудицу схватила је и разумјела Његова Преузвишеност велехвални покровитељ просвјете и напредка, обшти управитељ вилајета босанског честити наш г. Шериф-Оснам-Паша, који се побринуо отечески, да први он установи и заведе у првенствујућем граду вилајета босанског печатњу, које сладки и пријатни плод проповједа већ сав просвјештени свјет, јер од ње, као од најбогатијег и неисцрпајемог извора, почео је књижевни напредак, од ње су науке кроз мало вјекова чудесно се свуда разшириле, и просвјета се умножила, распространила и распострањава се непрестано на сва четири краја вселене.

До данас дакле Босна у тој струци била је по све оскудна и сиромашна, али ево сад сретно владајући господар наш набавио је њојзи средство, то пожелајемо и общтеполезно, за њезино наравно украшење и обогаћење, то јест, печатњу г. И. К.

Сопрона, коју ми можемо право назвати и наименовати „ковчег босанског изображенија,“ у коју треба по дужности и могућности да свако нешто принесе од свог имања за ту гореспомену цјељ. Дакле и ми полажемо наш динар, желећи уједно, да други више од нас вредни и способни више положе.

А што се тиче ползе ове књижице, у којој се налази и кратки додатак о воспитању дјеце, које је човеку једини основ у свом друштвеном животу, ви ћете разсудити и рјешити о њојзи, кад будете ју прочитали с вниманијем. Но можемо се поносити с увјерењем да, ако није обширна, моћи ће наћи код вас пријатног одзива, будући да садржава у себи оно што је полезно за сваког на свјету човека, и због тога нужно је читавање те књижице за сваког сваке класе и возраста.

Мислимо да је од ползе ова књижица да се уведе и у школе за напредне ученике, који се спремају

изаћи у друштвени свјет, и који због тога немалу имају нужду познати и научити наравоученије. За то и молимо почитајемо учитеље, да би у предавању точно толковали сваку те науке лекцију.

С тим поздрављајући вас, желимо вам од Бога пуно здравље и свако пожељајемо добро.

У Сарајеву, 5 Јунија 1866.

НАРАВОУЧЕНИЈЕ

О

ЧОВЕКУ И ЊЕГОВИМ ДУЖНОСТИМА.

У В О Д.

§ 1. Душевна сила, с којом мислимо и расуђујемо зове се разум. Ту силу сам је човек удостојио од свемогућег Бога. Чрез ове силе превазилази сва видима створења: будући средством њезиним изучава различне науке и художества саставља содружества многобројна у разним мјестима на овоме свјету, управља државама и савршава она дјела чудесна, која никакво друго створење на свету учинити неможе.

§ 2. Дакле средством ове силе, т. ј. разума, измишљава у својој па-

мети многобројне мисли и намјере, и излазе сва средства, с којим може их у дјело привести и окончати. С тога се јасно познаје, како је човек од свог Творца овако опредјељен, да је слободан чинити, што би год намислио за полезно и потребно. Усљед тога види се, да нечини свагда, која услађавају његова чувства, него се склања и на противна, ако би му и полезна била: тако н. пр. горке пије лекове да своје здравље добије, кад је болестан, труди се, да се науком просвјети, он се стара и мучи драге воље, да срећан постане и благополучан. Ова пак сила, с којом презире све што је пријатно, и предпочитује за своју ползу оно, што је непријатно, то се зове воља.

§ 3. Разум дакле налази, шта треба да човек чини, а воља то поставља у дјејство, при том разум ако је одобрава за човека, то се зову добра, а тих добара судија је опет разум, а извршивање добрих дјела

то се назива добродјетељ, а све суди разум и то је добро по неким правилама и законима, које нас учи наука, а та је наука Наравоучење.

§ 4. Зато треба да љубимо добродјетељ, јер нас на то дјело поучава наш собствени разум, т. ј. ми се сами на то поучавамо; и да се бринемо трудећи се сасвим силама нашим да будемо добродјетељни, и о томе се учимо: шта треба да чинимо сами за себе; како треба према осталим људима поступати и с њима се обходити, и шта морамо нашему всевишњему и всеблагом Творцу приносити. Дакле из тог се види, да човек наравно има три главне дужности: **1.**, дужност к Богу. **2.**, дужност к ближњему. **3.**, дужност к себи.

ДУЖНОСТ ПРВА.

Шта је дужан човек чинити сам за себе.

§ 5. Највеће је достојанство човечије разум, достојанство, којег се није удостојило, како смо пре казали (§ 1.), никакво друго створење. Због разума зове се човек образ, а све остало, окром човека, назива се ствар. У разуму можемо двоје нешто наособ сматрати: прво, неку чудесну наклоност, да се красимо разним знањама, и упознајемо с наукама, а друго, да живимо срећно и повољно. Али човек не може бити срећан услађавајући се у празним забавама, јер су кратковремене, и кад прођу, остављају на срцу жалост. Но када се човек упражњава с добрим дјелима, осјећа радост, која никад не може изчезнути, него остаје вазда жива и непромјенљива на његовом срцу; дакле, да буде човек срећан, треба

да чини добро, т. ј. да је добродјетелан.

§ 6. Будући да нас на добро управља разум, као што је казато у §§. 3. и 4., познаје се, да само они, који имају ту силу здраву, т. ј. здрав разум, могу добродјетелна дјела чинити, јер кад је ова сила недјелателна, она дјела, која од природне наглости прозназе, неможемо их назвати да су добра или зла, н. пр. мала дјеца ако што учине није ни од какве важности, и луд човек кад немирује и лута којекуда, пеује и ружи, или кад мирује, и о њему се може казати, да неради ни добра ни зла, будући да је у њих разум недјелателан.

§ 7. Но кад разум у човеку дјествује, онда му показује и она правила, с којим мора да своја дјела управља. Која правила треба да чува добро, и која су сљедујућа.

§ 8. Правило прво. „Набљудавај и умножавај лично достојанство твог карактера.“

Природно човек љуби своју срећу и напредак, а поред тога љуби и извршивање добродјетељи. Прва му је дакле добродјетељ, да живи, како му изискује његово лично достојанство, а то достојанство изискује да презире остале људе, будући да и они имају то исто лично достојанство, нити свој разум да презире, будући је дар Божи, нити да презире свог преблаготворца, који га је саздао. — Свака наклоност и навада на сладострастија, која безчестују и унижавају достојанство нашег карактера, и која нас чине и представљају мјесто разумни и словесни људи као скотове, то је велики грјех. Од тог свог личног достојанства не треба да га заблуди и одврати нити икаква страст, нити лицемјерије, нити страх, нити треба да се подчини другоме тако на онаква дјела, која

су безчестна његовом личном достојанству. Од таковог сталног и постојаног владања, које се може назвати благородна гордељивост, проистичу воздержанија, смирност и душевна чистоћа. Од ових задобивамо неизречену радост, јер се успокојава наша савјест, добивамо чест и почитаније од остали људи, и с тим уједно оснажава и увесељава се наш разум и тако продужујемо и сачињавамо радост у овом садружеском животу.

Уништавајући пак човек своје лично достојанство, сам себе презире и ружи, квари свој разум и каља савјет своју, и тако постаје ничтожан, притворник, лажац, свирјеп, развратан, невоздржан, и с једном рјечи постаје као скот, живећи у раскошности са свим, трудећи се да њему подобне другаре задовољи, а то је још чудније, што с његовим тако неуредним и рђавим владањем оће да се покаже, како живи уљудно.

и слободно, а доиста оваки је човек гнусан и јадан, који је постао најбједнијим робом својих страсти, достојно презрителан од сваког поштеног и благодаравног човека. Дакле човече! да недођеш до таковог јадног стања, почитуј колико можеш закон правога разума, имај вазда пред очима добар и похвалан посљедак, који произлази из добродјетељи и несретне посљедице, које рађа неуредно и ружно владање ограничи се у своме послу, и туђе нераскопавај, избјегавај зла друштва, а сувише имај вазда у својој памети правду Божију.

§ 9. Правило друго. „Чувај свој живот.“

Да чинимо добродјетељ, за коју смо природно опредјелени, треба да живимо, докле наш Творац оће. Нужно је дакле да чувамо наш живот, и да га љубимо више од свега другог, што нам се чини пријатно

на овом свету. Зато чувај свој живот, као многоцјено сокровиште и немој нигда ни помислити ни изрећи што је противно твом животу, труди се, да добијеш сва потребита средства честним и поштеним начином за обдржање свог живота; ако се поболеш, дужан си да примаш и употребљаваш драговољно нуждне љекове, па да оздравиш и ако буде нужда изискивала, да изгубиш једну част твог тјела, за чувати свој живот, дужан си на сваки начин и то учинити.

Али више си дужан од живота чувати твоје лично достојанство (§ 8.). За то, кад ти се догоди да преступиш и погазиш законе и правила свога здравога разума, онда ти је боље, да будеш мртав, ако би жртвовао ког невиног човеча; а тиме би избјегао од смрти, боље је, да ти сам себе жртвујеш. Случајно кад би ти се догодило или да учиниш коме зло какво, или да умреш, и онда боље ти је

изабрати смрт, такођер неизбјежи-
мо дужан си свој живот штедити
за власт, која ти је од Бога опре-
дјељена, јербо се она брине оте-
чески за твоје благостање и напре-
дак. Таковог владања дјела пока-
зују истинито осјећање човеческог
достојанства и племенитост срца.

Самоубице, то јест они који сами
себе убијају смртно се грјеше про-
тиву ових правила. Самоубице се сма-
трају и они, који се излажу опасно-
стима лудо из самовољне своје ђуди,
и они, који ради лажљивог често-
љубија играју се својим животом,
као у двобоју, и који свој живот
прекрађују скотском продржљивош-
ћу и у разном сластољубију; тако-
вим су подобни и они, који сребро-
љубија ради тврдо и зло живе, и
ускоравају сами себи смрт, а и
они, који се прекомјерно утруђују
тјелом или умом могу се назвати
самоубице; такође и они, који су
болестни, па неупотребљавају и своје

време због глупости и среброљубија
потребите лекови, нису од тог грјеха
чисти.

Дакле човече! да неби дошао до
те мисли, да омрзнеш на свој живот,
обичествуј да радиш, уживај у оним
веселим забавама, које су опро-
штене, а опрштене јесу оне, које
су поштене, избјегавај игре и све
оно, што те може узнемирети, имај
на својој памети, како има живот вјеч-
ни на коме се награђују добродје-
телни људи, и ако пате на овом
свјету, промисли колико је неваљало,
да мрзиш и ропташ на твоје стање,
које ти је Божија промисао опре-
дјелила, јер треба да знаш да сваки
је дар од Бога дат, нигда неочајавај,
јер и у највећем твом сиромаштву,
радећи поштено и трудећи се, мо-
жеш добро живљети, и другим још
од ползе бити, и нетражи оно, што
неможеш постигнути, него задово-
љавај се у своме садашњем стању,
будући је онај богат и благодаран,

који је задовољан са својим стањем. У опасностима и несрећама твојим крјепи се, тврдо држећи, како је Бог бранитељ и заступник поштених и добродјетељних људи, и избавиће те од зла и муке, ако би то на твоју корист било.

§ 10. Правило треће. „Труди се да се украсиш разним полезним знањама и наукама.“

У колико је совршени човек с науком, толико лакше може своје лично достојанство умножити (§ 8), и живот свој сачувати (§ 9.) Дужни смо дакле наш ум и мисао и чувства развијати и поштравати на сваку добродјетељ. Дужни смо да познамо по природи оне све ствари, које нас обкољавају, и да испитујемо човека мудрољубиво, а то је нашу природу тако, да би могли по правилу здравог разума управљати нашим страстима и наглостима.

Но по несрећи многи људи пре небрегавају с великом немарношћу своју науку и просвјету, јер је њихово криво мњеније покварило њихов разум; многи се предају у празне послове и сујетне састанке, због којих њихов разум остаје празан или се њихова глава препуни сујетним димом. А неки мисле, да је наука тако мимогредна и дата само учитељима и свештеницима, незнајући ти јадни лакомисленици, како сама наука преображава човека, и чини га достојним његовог предопредељења, т. ј. да се разликује од бесловесне животиње. А други се пак хвале, да су и без науке стекли богатства; а опет неки безумници клеветају на науку, као да је противна вјери. Сви ови људи, који су се својевољно одрекли разума, који је од милости Божије њима дароват, рјешили су се да буду за свог живота вазда скотови.

Али ти човече! да будеш напредан, чувај следујућа:

Труди се свакојако да умножиш твоја знања, зато се обходи и дружи с учитељима и људима благонравним. Прочитавај полезне књиге. Обичествуј вазда да добро мислиш и расуђујеш на оно, што имао будеш говорити и чинити, гледај вазда учевне и благонравне људе, и подражавај им; а гледај и неучене и злонаравне људе, па их жали, и тако узми у ресуђење, колико се почитују учени људи и они који знаду цијенити шта је наука, а колико се презиру и непочитују неучени; па оваку разлику видећи, пригрлити тврдо науке и благонравије, а и то знај и расуди, да самом науком без благонравија неможе нитко постигнути ону пожељену и похваљену цјељ.

§ 11. Правило четврто. „Чувај твоје здравље.“

Болест нам је препона велика за извршивање наших дужности; зато,

треба дакле добром дијетом и избегавањем шкодљивих љубострастија и тјелесним упражњавањем да оснажујемо и да очувамо сво наше тјело у здрављу. Само кад би предстојала која већа дужност за обшту ползу, онда можемо, за очувати ону дужност, наше здравље жртвовати.

Да би извршили ово правило потребита су нам сљедујућа: наклоност и пражненије к трудољубију и радњи; добар ред у дјелима, паметна штедљивост колико је могуће, да мање нужде имадемо, да избирамо добра друштва, да често движеније чинимо, да дишући обновљамо чист воздух. да једемо и употребљујемо проста и здрава јестива, а весела нек су нам невина и поштена.

§ 12. Правило пето. „Умножавај твоју срећу.“

Будући смо дужни живити колико Бог оће, зато је нужно, за очу-

вати наш живот да добијемо и одржимо блага нашег благостања, а та су: слободно поступање по расуђењу нашег здравог разума; новац, с којим добивамо храну, одјело и обиталиште, чест и добро име, повјерење, пријатељство и моћ међу људима. Кад се у тим упражњавамо, то није штетно и неправо, него је неизбјегима дужност. Дужни смо тражити нашу срећу нашим трудом и развитком полезних преимућства, без да преступимо ишта од вишеречених правила. Но ако се у чему излаже опасности наше лично достојанство ради среће, боље нам је онда да живимо сиромашни, достојни и поштени него зли. Али за получити срећу на овоме свјету, чувај сљедујућа и особита правила:

Прво. Буди честан и поштен према другим људима, јер је непаметно да говориш, „што ми је стало што говоре о мени људи?“ Опомени се оног мудрог изреченија које учи:

„Ако желиш да ти одају чест и поштовање остали људи, треба да почнеш ти први сам себе поштовати, да те поштују остали људи, труди се задобити истинита и похвална преимућства, и да их показујеш на начин кротак и смирен. Буди готов да послужиш другог без штете, непротиврјечи безвремено и често, то ти забрањује наравоученије,

Друго. Да живиш благополучно, потребито је, да имаш добра друштва и пристојна пријатељства; зато ти је нужно, да се владаш на учтив начин; пази да се незамјериш у чем било, за које би на те омрзнули други; кад се налазиш гдје у друштву, немој да ти памет тамо амо ода, нељуби непристојна љубопитства, пази кад се разговараш особито с непознатим људима.

Треће. Буди кротак, милостив и смирен, немој се гордити, немој велике ствари тражити, показуј се

вазда тих и весео у обхођењу са друштвом, јер с твојом меланхолијом т. ј. туговањем и невеселости смућујеш осталим весеље, необичествуј, оштроумност некакву показивати, с којом би могао увредити остале, или да презиреш поштена и света дјела. Претрпи маленкости других људи, никад се нељути преко мјере, јер када си миран, вазда ћеш се владати смислено и расуђено.

Четврто. Неповјеравај никоме твоју тајну без нужде. Буди вазда мудар и пазљив, када се обходиш с фанатичним, поквареним и пристрастним људима; претрпи мале ствари, избегавај сумњиве рјечи и дјела, и ако би ти се који пут овакве догодиле, труди се да их протолкујеш и изјасниш.

Пето. Учи се бирати пријатеље, јер по карактеру твог пријатеља суде људи, какав је твој карактер. Благонравне и праве пријатеље чувај

за свог живота с учтивом готовошћу им твоју послугу указујући. али за љубав пријатеља немој никад никаква зла учинити.

Шесто. Врло је нужно да знадеш с каквим се дружиш и обходиш. Особито твоје ускуство, читање и историја уче те пуно, шта су људи. Пази како поступају у обхођењу и дјелању, на наклоности и на најмања њихова движенија, и добрим подражавај, а од злих клони се, па на тај начин можеш себе поправити.

Седмо. Велике људе, који су у чину, почитуј, а буди им послушан, а мањим од тебе буди учтив, благ и снисходителан, и покажи им се, како ти је мила њихова радња, кад је невина, а за теби подобне имаш божествену заповјест: „што је теби мрско, другим немој чинити“ и „што желиш да теби други учине, то исто и ти њима чини.“

Осмо. Ако имадеш непријатеље, старај се да одбациш поводе сваке распре и свађе, и да се с њима поравнаш и помириш. Нико га од твоих непријатеља нетреба да презиреш и сматраш као неспособна, нити да од њега стрепиш као од Свемогућег; никаква твог непријатеља не подстрекавај ни раздражуј без нужде на више непријатељство; при том и ако будеш имао у памети Божију заповјед: „љубите враги вашја, добро творите возенавидјаштим вас,“ никад нећеш се кајати, јер ће и твоје послове у добром реду бити, и твоју ћеш душу спасти.

Девето. Блага овог свјета нису друго, него средства добротинста, а злоупотребљавање тих блага показује опачину човека. Учи се дакле да на добро и полезно употребиш своје новце, немој се у дуг упуштати без велике нужде, ако ти повјерују обште новце, или туђе имање на чување, чувај се добро на сваки

начин, да ни најмање што од њих нерасточиш. На имања сиротинска и тим подобна, кад те одреде, брини се приљежније и боље, него за своје собствено, ако ли пак ниси вредан тог надзирања, боље ти је, да се из почетка у то неуплећеш. Небрини се да увјек сувише стечеш, држи спискове уредно што узимаш и дајеш, и што ти који даде у зајам, или ти коме дадеш, чувај квите, рачуне и нужна писма.

Десето. Презири ни богатство ни сиромаштво. Небуди лаком, грабљив и тврдица, нити небрежљив ни раскошан, брини се с уредном и добром економијом, то јест домостроитељством, да умножиш у својој кући нужне потребе. За какву добит неводи нипошто никад неправедне парнице, јер и ако мислиш да ћеш штогод по неправди добити, знај без сумње, да ћеш данас или сутра и твоје изгубити.

Једанајсто. Твоје време добро употребљуј, чини најпре што ти је најнужније, што можеш данас урадити, неостављај за сутра. Што можеш ти собом учинити, немој то остављати да други који чини. Непроти се у сувише послове, јер, који би рад био да чини много, неможе ни једно добро свршити. Чини на свјету свако добро, које могао будеш чинити, на то смо рођени и опредјелени. Ако би сви овако поступали и радили, доиста свјет би у бољем стању био. Нечитај књига неполезни, као што су безсмрани романи. Неиграј се карти ни друге какве игре, које ти колебају спокојство, а празне твој џеп.

Дванајсто. У младости твојој научи какво рукодјелије и художество. Стави себе у добар ред, да можеш читати полезне књиге. Примај совјест од старих и паметних људи од тебе.

Тринајсто. Прије нег што би се примио какве службе, распитај шта

она изискује од тебе, испитај точно себе, да ли си вјешт и способан за такову службу; а кад је примиш, немој бити немарљив нимало у твојим дужностима.

Четрнајсто. Шта имао будеш предузимати, испитај прво сам себе, да ли ћеш то моћи окончати.

Петнајсто. Језик твој да нетрчи прије памети твоје, најпре смисли се, па говори, смисли се, па ради, и тако нећеш никад погрешити.

Шестнајсто. Избјегавај гнусна и зла друштва. Нељуби преко мјере забаве и увеселења, јер ослабљавају твоје трудољубије, и пролази ти у залуду скупоцјено време, које неби могао купити за све благо овог свјета.

Седамнајсто. Обичествуј познати и дивити се великим и велељепним дјелима природе. Сладост, коју ћеш задобити од ове теорије, оснажи ће

твој ум, који неће никад посустати, гледајући свакојаке дивне природне красоте, и биће ти до гроба најизреднија храна твог срца и душе.

Осамнајсто. Буди задовољан у оном стању, у коме се налазиш (§ 9), помажи се у том проповједима твог вјероисповједанија. Нек су ти жеље умјерене. Од другогa много неочекуј. Ненадај се сталној и постојаној срећи на овоме свјету. Живи дакле у својој граници богоугодно, благодаречи Богу.

Деветнајсто. Разуми точно и дубоко шта је човеческа срећа, и одај јој чест, која јој пристоји. Често размишљај колико су лажљиве мисли човека, и како се губе његове миле и златне надежде; па ћеш с оваковим испитом добити наравну утјеху и весеље врло полезно.

Двадесето. У несрећи небуди нестрпељив, малодушан, и меланхолик;

туди се с миром изнаћи причину свог незадовољства, а и средства да би се могао од тога избавити. Немој с претераношћу увеличавати твоју несрећу; не предај се у меланхоличке мисли, него се старај, да одбациш тегобу твоје срдачне туге, јер ко би могао знати, да оно, што нам се види данас зло, неби сутра могло бити добро. „Шта се сутра може родити, то ми незнамо.“

ДУЖНОСТ ДРУГА.

Шта је дужан човек осталим људма чинити.

§ 13. Правило прво. Почитуј и љуби остале људе, као сам себе, чувајући и умножавајући њихово лично достојанство.

Сваки је човек слободан, и предводи се својим разумом к добродје-

тељи (§ 2. 5.), зато треба да почитујемо то лично достојанство сваког. Нетреба да опорочавамо ни клеветамо никог ни рјечма, ни дјелом, ни помишљајем. Тога ради ми нетреба ни најгрешнијег човека да осуђујемо, јер сам Бог ту власт имаде. Ми нетреба ни најгрешнијег човека да осуђујемо, јер сам Бог ту власт имаде. Ми неможемо судити обичаје, ђуди, и тајне срца осталих људи, и према оним још зликовцима ми нетреба да опредјељујемо начин казни, будући се за то брине власт, и знаде како ће злочинца казнити, а доброг наградити. Свакоме није дато судити и осуђивати једног или другог.

Дужност неизбјежиму имадемо чувствовати нашу вјероисповјед, и почитовати владајуће наше правителство, а то су два главна средства, т. ј. вјера и правитељство, која садржавају човеческо достојанство. Да мрзимо и свакојако да одгонимо глупост, превару, злонравије, и много-

шкодљиве распре, које кваре човеческо достојанство.

Дужност имамо, да љубимо и срдечно покровитељствујемо полезна знања, науке, художества, и обшта училишта, где се човек показује прави и истинити човек. Ако је који способан, да може другим ползовати својом науком, он је дужан то драговољно чинити.

Треба да похваљујемо и да препоручујемо свагда и свакоме богољубезну и обштеполезну добродјетељ. Сви у обште да смо човекољубиви. Страдајућим да смо гостови ваџда помоћи по могућности. Немоћне да подкрјепљујемо словом и дјелом. Болестнике и печалне да посјештавамо и тјешимо. Да незамјеримо већ да и праштамо погрешке другог, за што и ми од погрешака нијесмо слободни. Да забрањујемо зла предузећа, да одгонимо свим силама опасна сујевјерија.

Човек треба да причињава друге невине радости, и да му умножава његова добра; није само доста, да желимо другим добра, него још да смо готови у чему било половати им, што будемо могли. Треба с добрим нашим савјетом, и с добрим примјером нашим, и са свим нашим силама да будемо общеполезни.

Добродјетељи, које произтичу и произлазе од овакових осјећања и мњенија, јесу, общте человјекољубије, љубав к отечеству, ревност к вјери и добротинству, поштење, правдољубије, смиреност, благоутробије, благодарност, тихост и стрпељивост.

Дужности ове јесмо дужни према свакоме човеку, великом и малом, сирмаку и богатом, ученом и ненаученом, бјелцу и црнцу, пријатељу и непријатељу, сусједу и странцу. Человјекољубије и пријатељство налаже нам се и изискује од право

разума да имамо према свој браћи нашој. Али оно неизискује да се задовољавамо и са злама и пороцима других, него само да их сажаљавамо.

Добродјетељ човекољубија награђује човека и на овом свјету, јер љубављу привлачимо к себи љубав других. Кад коме доброту учинимо, удостојићемо се чути од њега благодарност, а осим тога, усрећавајући друге, осјећамо преузвишене наше душевне силе, и уживамо ону неизречену сладост, која се не може сравнити с никаквом сладости овог свјета.

Од свију пак зла и порока, које су противне овим мњенијама, највише су сљедујуће: неправда, презирање, препирање, осветољубије, завист, мрзост, зложеланије, неблагодарност, превара, препона к просвјети, анархија, подбуњивање, немарност за свака добра, небрежљивост за сваку общтеполезност.

Ако ко може истражити и описати изворе свију ових порока? Страном су зловоспитање и исквареност прави, страном пак криво расуђење, да неможе човек ово или оно добро учинити, а страном гордељивост и свирјепије неки богаташа. Неученост и сујевјерије засљепљују човека, недаду му да право расуђује о Богу и добродјетељи; ово су два узрока сваког зла.

Несретне и јадне посљедице ових зала јесу многостручне. Који непочитује и нељуби остале људе, неима се надати ни он од њих какве љубави, помоћи и симпатије, јер, „којом мјером мјерите, измјери ће вам се,“ говори Божије слово. Све ове страсти мрзост, завист и остали пороци, сами су од себе гнусни и огорчавају живот. Ево како се изражава мудрац један о зависти:

„Завист је горка страст на овоме свјету,
Ал садржи у себи и једну ствар љепу,

Јер и срце пакосног зависника скруши,
Па и очи зависне, до капље изсуши,“
исто се разумјева и за остале страсти.

Зато треба, да се човек из младости навикне на човјекољубије и на свако добродјелство, јер у срећи други људи можемо и нашу тражити и наћи. А које окусио плод добродјелства, неће га размјенити ни за какво благо.

Човече, незамјери пакости и неблагодарности неких неваљалих људи. Опомени се и види благодет Божију, која шаље сунчану свјетлост на праве и неправе. Обходи се вазда с добрим људима, да с њиховим примјером узбудиш и укрјепиш своје човјекољубије.

§ 14. Правило друго. „Чувај живот и здравље и сву тјелесну снагу остали људи.“

Убиство јавно или лукаво јест најтежи од свију грјеха, и најгоре

зло правије. Ако будемо изложени опасности, да убијени будемо од другог, тад морамо себе бранити, али ако је могуће да неубијамо, јер сама власт и њезини закони ту праву имају, да казне злочинце и осуђују их на смрт.

Нетреба да наговарамо никога на дјела која су опасна његовом животу, да неогорчавамо никога без нужде, нити да приморавамо другог на много јело и пиће, које је штетливо за здравље и живот.

Да избављамо од опасности живот других, и то је дужност наша. Буди дакле готов, да жртвујеш твоје имање и здравље за избавити живот у опасности налазећег се човека (§ 9. и 11.). Једном рјечи: што би учинио себи и за свој живот, то си исто дужан и другоме учинити.

Узалудна јунаштва, двобој и друга овим подобна дјела, која су за-

брањена од власти и здравог разума, јесу најмржа дјела. Један је од најужаснијих и најгрознијих дјела, кад ко измисли уништење многоцјеног живота владоца.

Казња на овоме свјету, непрестана грижа савјести, казње и муке на овоме свјету јесу неизбјежине посљедице убијства.

Наравоучена разумност заповједа ти, да никог непрострекаваш ни рјечију ни дјелом на срчбу и љутитост; да избјегаваш сваку распру и препирку, да си проницателан, пазљив, љубезан и спокојан, и да имаш чисту и праву мисао о чести и поштовању.

§ 15. Правило треће. „Неодузимај ничије право.“

Будући је човек слободан треба и да влада слободно са својим добрима, која је задобио правим путем;

а туђа добра, која нетреба да дирамо, јесу, слободна воља, собствено имање, жеља, чест, пријатељство, невина весеља.

Неварај и неодмани кад што обећаш, одржи тврдо своје обећање, буди снисходителан, и попуштај у неким приликама и кад будеш имао право, буди благодаран својим благодјетељима. Повраћај туђе ствари повјерене ти или нађене. Ако будеш коме причинио штете, исплати му е накнадом. Избјегавај насилије, крађу, лукавство, лаж и лупежство. Овим начином и владањем бићеш поштован и љубведостојан свему свјету.

§ 16. Правило четврто. „Буди честан и истинит.

Свака лаж, коју говориш, да обманеш и превариш другога јест псовка и непоштење не само за једно или два лица, него се односи на сво

људство. Нетреба да говориш једно, друго да мислиш, а другче да радиш. Немој бити притворан; несакривај истину, онда кад си дужан да је откријеш; осим само кад би предстојала нужда, да избавиш другог од какве неправде погибели и опасности.

Буди ђутљив, када правитељство од тебе изискује какво свједочанство. Разглашавати које куда туђе слабости и погрјешке није лепо. Избјегавај по могућности да се некунеш; кад те примора каква велика нужда да се закунеш, онда то можеш само чинити за правду, а за клетву твоју добро чувај.

Буди прав, искрен, смислен у разговору и немој ни из шале што слагати; велика казња лаже та је, „што му се невјерује, и кад говори истину.“

УЗАЈМНА СНОШЕНИЈА.

§ 17. Обвезаности и уговори, што бивају између два или више лица, треба да буду стални и неповредими; зато треба да буду са зрелим размишљењем и драговољно. Нитко не треба да се обвезује икаквим уговором, кад му није пријатан, и кад га не може одржати. Ако се једна страна одрече уговора, онда није ни друга обвезана извршити га. Но кад би који хтјео какав уговор, који је у дјејство приведен, да поквари, он је обвезан и дужан да плати другоме сву штету, која може произићи од раскидања уговора.

§ 18. Чврсто је скопчана и свеза обвезаности између правитељства и поданика, јер те две стране сачињавају једно цјело тјело, ког је глава правитељство, а удови поданици. Будући се дакле правитељство стара

и брине непрестано о благостању мира и о напредку свију поданика, заштићавајући и бранећи их отечески, то су и поданици дужни поштовати правитељство искрено, бити му послушни и вјерни, и плаћати драговољно одређени данак.

§ 19. Брак је наравно и по закону праведан, по ком се уговору муж и жена састају за живота да изврше Божију заповјест за произвођење и одржавање човечијег рода. Муж и жена називају се супрузи, који су дужни и обвезани да се узајмно поштују, да живе вазда искрено и сагласно у непрекидној љубави и миру, да се спомажу и једно другога ћуд да подносе и догодивше се погрешке љепим начином поправља. Будући су два тјела, која треба да имају једнаку вољу, једнаку жељу, једнако мњеније и срце једнако, опредјељена на овом свјету да заједно радост и жалост дјеле. Страх Божи нека им је вазда у памети, и у њи-

ховим дјелима да никад неоскудјева Богом дате добродјетељи.

§ 20. Кад супрузи буду родитељи дјеце, дужни су да их успитају добро и богоугодно; да се брињу приљезно и по могућности за њихово изображење и благодонаравије; дужни су да једнако љубе своју дјецу, и ако се обогате тако су дужни, да им оставе по смрти једнако насљедство. Каква би год њихова била дјеца треба да их љубе једнако, како добру из своје њежности родитељске, тако и рђаву по несрећи из жалости и симпатије, опомињући се на благодет сведржитеља Бога, који је благоутробни промислитељ без изјатија свима. А дјеца дужна су својим родитељима одавати поштовање, послушност, љубав и благодарност; и кад им родитељи ослабе и остаре, па не би могли себе препитавати, дужност неизбјегјиму имају дјеца, да их препитавају и одјевају драговољно и ревностно; и ако буду њихови

родитељи ђудљиви и нестрпљиви, дужна су дјеца да их носе, без да их што увреде и огорче, поступајући према њима кротким и тихим начином, али нетреба за љубав родитеља да дјеца престапају законе и правила вјере и наравоученија.

§ 21. У неким извјесним случајима сродници се сматрају мјесто родитеља, и имају дужност родитељску према немогућним њиховим сродницима; а ови пак дужни су према њима владати се као синови, давајући им сваку чест и поштовање.

§ 22. Бедовима, туторима, учитељима и свим, који су на мјесто родитеља, дјеца су дужна такође испуњавати дужности љубави, послушности и благодети, као и самим родитељима.

§ 23. Браћа и сестре чврсто су свезани природном свезом своје породице, зато су одбезани, да се пазе и милују, и спомажу узајмно.

§ 24. Свакоме, који је с тобом, каквом свезом одношаја скопчат, н. пр. сродник, пријатељ, саотачаственик, и т. д. ако би му била потребна твоја помоћ, савјет и заштита, имаш дужност дати му такову драговољно.

§ 25. Господари и служитељи не треба само да извршују точно уговоре, које су учинили, него да се брину с љубави и добротом да причињавају по могућности да буде између њих сношеније пријатно и у годно. Господари не треба да дају својим служитељима повода на непослушност сувишом радњом и теготом и прекомјерном штедњом, и да им не буду жестоки и сурови, него да их пазе отачески, још осим тога дужни су господари, да награђују своје служитеље за њихову добру и вјерну послугу; јер кад добродјетељ остаје ненаграђена, тад се побија њезина цјена, и зато они сами бивају узрок, да добри постају зли, а зли још гори.

Служитељи пак треба да показују својим господарима непритворну љубав, истинито поштовање, послушност и вјерност; ово последње јест највеће преимућство доброг служитеља.

§ 26. Има човек и према животињи неке дужности, истина има власт да их употребљава на своју корист, да их убија, ако су штетна, и ако му требало буде од њих месо, кожа и пр., али неима власти без нужде да их мучи, а кућевну животињу, коју храни за своју корист, не треба да оставља гладну и жедну.

ДУЖНОСТ ТРЕЋА.

Шта мора човек своме свеблагоме
Творцу приносити.

§ 27. Свевишњи је Бог наш створитељ и господ, промислитељ и хранитељ нашег живота, наградитељ до-

брих, а и казнитељ злих дјела, према том превеликом нашем благодјетељу имамо неизбјегиме дужности у мислима и дјелима.

§ 28. Богу смо дужни приносити од свег срца и душе и свим силама најизрјадније поштовање, чисту љубав, и највеће дивљење наше, јер кад имадемо дужност поштовати сва словесна бића (§ 13), колико више треба по дужности чувствовати и поштовати свевишњег створитеља свег свјета! чувствујемо Бога, прво: кад се удаљавамо и избјегавамо сваку мисао и дјела, која су противна правоучењу и закону Божијем; а друго: када употребљавамо наше силе на извршивање добродјетељи, и уједно на послушност заповједи Божије. Дакле све дужности, којим смо обвезани себи и свом ближњему чинити, јесу дужности и према Богу, будући по извршивању ових показујемо поштовање наше к њему, који нас је

сازдао словесне, и који нам је дао правила правоучења.

§ 29. А овако радећи човек поштује Бога и сљедујућим начином.

Прво. Да говори о Богу са страхопоштовањем, такођер и о свјетским божественим његовим дјелима, а никад пак да неговори нити што да чини, које би било противно Божијој вољи; а Божијој вољи противна су сљедујућа: одрицање Бога, презирање тајности своје вјере, безумне заклетве, кривоклетије, лажљива свједочанства, призивање Божије помоћи за извршење гнусних и злих дјела, проклетство и т. д. нетреба да куша Божију силу иштући, да га избави чудесним начином од напасти и бједе, или да преиначи ред природе за његово спокојство или за какве тјелесне његове намјере. Бога човек безчести лажљивом побожношћу, притворношћу, и мислећи, да спољашњим знацима обожавања, т. ј.

е молитвом и постом, без моралних дјела, може спасенија наћи: „вјера сама без добрих дјела, јест мртва“, Бог је рекао.

Друго. Истинито благочестије изискује да непрестано слаavimo његово свесвјато име, да честујемо његове свете домове, и да поштујемо Божије служитеље; да чувамо точно његове божествене законе; да искорјењавамо сујевјерија и фанатизам, да се задовољавамо с нашим стањем, и да благодаримо Божијој милости на свем што нам је подарила, и вазда у свакоме случају и времену да имамо све наше надежде у всеблагога и всевишњег нашега створитеља отца и промислитеља.

(Точније и савршеније учи нас особита наука вјероисповједи за све наше дужности према Богу.)

КОЈИМ СРЕДСТВАМА МОЖЕМО ЗАДОБИТИ БЛАГОДЈЕТЕЉ.

§ 30. Средство и органи благодјетели називају се они који побуђују вољу човечију на свако добро, а односе се на сљедујућа:

А., Средства да познајемо наше дужности;

Б., Средства по којим да пооштравамо наша наравоучевна расуђења, и

В., Средства с којима да удаљавамо оне препоне, које произлазе из чувства противу добродјетели, да покоравамо ружне телесне нагоне под управу здравог разума. Ова три средства могу се разјаснити са сљедујућих седам савјета.

А. Познај себе.

Труди се познати своју природу, своју ћуд и своје наклоности, да би

их употребљавао на добро, и да их неостављаш да зађу на рђави пут. Гледај које ти највише сметају и бране да небудеш добродјетелан. Чувај се да небудеш преварен у своме расуђењу, које се догађа често човеку. Свакидневно испитуј себе: Које си дужности испунио и које ниси, шта је требало да урадиш па си изоставио, и тако по овоме свом сопственом испиту и исповјести старај се да поправиш своје будуће владање.

Б. Познај друге.

Обходи се са свакојаким људима, и мотри на добра и зла својства оних, са којима си се упознао, и то по твом искуству или по догађајима у времену случившем се; онда пази и разсуди у себи, штали је управо онај човек? шта се чини да је? зашто није оно што се чини? Ова и овакова испитивања употребљуј на то да њима себе опоравиш.

В. Пооштравај твоје морално расуђење.

Суди о неким дјелима и узроцима од којих су она произишла, да ли су чисто благонравна, јесу ли само на ползу оног, који их извршује, или су помјешана. Имај вазда пред очима примјере, и питај сам себе, шта би у овоме или ономе случају ти учинио, ако би хтјео благодјетелна дјела учинити.

Г. Упразњавај твоје наравно чуствовање.

Осјећај радост, када чиниш какво добро, и труди се, да је умножиш; жали, ако си у чему погрешно, и чуствуј ову жалост са свом њезином горчином, нека ти је мреко и гадно свако зло, а добродјетељ увеличавај с одушевлењем.

Д. Буди ревнитељ за своју вјеру.

Занимај се са богословским знањама, суди право о високим догма-

тима твоје вјероисповједи и поштуј их из свег срца; имај вазда своје срце отворено да прима у себе спасителне наредбе твоје вјере; проповједај и показуј ревностно те наредбе и осталим простим незналцима, како су оне средства за човечије спокојство у овом привременом животу, и за будући бесконачни.

Е. Укročавај своје страсти.

Колико човек треба да се чува спољашње злих и пакосних људи, толико и више треба да пази у унутрашњости на своје страсти, које је дужан обуздавати и управљати за свог живота с великом мудрошћу, јер иначе, т. ј. из немарности биће освојен овим страстима, постаће њихов роб, и најпосле биће њихова јадна жртва, као што се освједочава из историје и из многих примјера. Буди дакле праведан, умјерен, цјеломудрен, стрпељив, уздржљив; свака побједа над гнусним страстима по-

казује човека, како је сам свој господар.

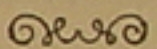
Ж. Занимај се вазда са важним стварима.

Човек гдје би се год десио, или у вароши или на селу, и на усамљеним мјестима треба да се занима са честним и важним стварима, а да се не предаје самим играма свог уображења, још при том у познанству и обхођењу са поштеним пријатељима, у читању полезних књига, у посматрању природе и науке, у чинењу добрих дјела и пр. добиће изобилних и различних прилика, да може побољшати и утврдити своје моралне мисли.

Faint, illegible text on the left page, likely bleed-through from the reverse side. The text is arranged in several paragraphs.

ДОДАТАК.

О ДОБРОМ УСПИТАЊУ ДЈЕЦЕ.

Колико је нужно добро успитање дјеце, то је већ познато свакоме; али по несрећи то је занемарно код многих па још на вишим мјестима, и ова немарност колико је жалосна, толико је и штодљива; јер кад је успитање темељ, на коме треба младић да подиже будућност свог живота, питамо, какво ће бити његово зидање, кад му је темељ сасвим рђав? Доиста је чудна та немарност и небрежљивост неких родитеља о њиховој дјечи, будући се брину о објелављању својих земаља, и да им је њежна и претила животиња, и да умноже своје имање, то сматрају за своју најпречу дужност, али да се

побрину за добро успитање своје дјеце, која ће им бити подпора и утјеха у животу, зар није то њихова дужност? Родитељи успитавају дјецу своју науком, добрим начином свог живљења и примјером.

Ако је истина, да су дјеца тјелесно подобна својим родитељима, толико им више бивају подобна у нарави; као што тјелесна љепота или ружност прелази обично од родитеља на дјецу, исто тако њихове наклоности на добро или на зло прелазе из рода у род. Страсти које су завладале оцем, видимо више пута да сазрјевају у сину и унуку. Среброљубије, раскошност, сластољубије, неуздржање, осветољубије и друга зла, исто тако и овим противне добродјетељи, безчесте или чествују неке фамилије на више не-

прекидних година, и чине их, да се познају с њих, као добри или зли. Толику силу има успитање и навада, која се успоређује с природом. Такова мисао колико треба да чини и побуђује родитеље, да буду приљезни у добродјетељи, и гонитељи и искорјенитељи свих зала. Мати имајући у памети, да ће њезина дјеца, синови и кћери, насљедити добродјетељи или пороке њезине од потомства на потомство, колико треба внимателно да његује прве, а да одгони друге.

Али осим те урођене наклоности к добру или злу, која прелази од родитеља на дјецу, има при том још већи уплив и примјер, по коме, кад је добар, укрјепљава се свако добро, које је донела душа на свјет, и мало по мало ослабљава и изчезава свако

зло; кад је пак примјер зао, онда добродјетељ ослабљава а зло оснажава. Дакле најпрва је дужност родитеља, који желе морално изобразење своје дјеце, јест, да дају њима добре примјере: „јелика сут истина, јелика честна, јелика праведна, јелика пречиста, јелика прељубезна, јелика доброхвална, ашче каја добродјетељ, и ашче каја похвала,“ као што каже Апостол. И тако под крјепком моћи таковог примјера развиће се и утврдити добродјетељи, а увенути зле наклоности дјеце.

Једна од прве кривице материне и на много начина шкодљивости за дјецу јест јарост. Природно раздражљив је женски пол, и будући је жена подложна многим немирима, бригама и пословима, жена кад постане мати, лако се баца у јарост, која јој од-

гони душевни мир, а дјецу њезину одвише престрашава.

С почетка родитељи треба да умјеравају, или сасвим да избришу све оне поводе, које их приморавају, да се разјаре на своју дјецу; јер је чудна достојност, колико се јарост родитељска улива у њихову дјецу; говори свом дјетету љутитим начином, па буди сигуран, даћеш неповољно видети, како је при њему за кратко време исто својство твоје нарави укоренило се; треба да укоравимо нашу дјецу, треба да их каштигујемо, треба да их приморавамо, да нам буду послушна, али за све то тек ће онда бити двоструке користи, кад је наша природна наклоност стална и непоколебима, и доиста коју ползу можемо очекивати, кад оно, што ми савјетујемо наш

примјер обара; друга погрешка шкодљива воспитању дјеце јест несталност, то јест, кад се казне данас за дјело, које је јуче пренебрегнуто било, и које сутра опет сматраће се, као невино; или кад поступамо с њима некад строго и љутито, и некад с великим попуштањем и прекомјерним миловањем, како нам послови иду, добро или зло.

Који жели да задобије поштовање и љубав своје дјеце, треба да се придржава точног достојанства у свом владању; треба да управља своја дјела по самој правници, а не од наглости својевољне, и по приликама догађаја. Заиста сви имадемо добрих и неповољних тренутака, и више пута осјећамо, да се поколебавају и промјењују наше наклоности и обичаји, али треба да добро пазимо,

да непокажемо нигда такове промјене и у спољашњем нашем понашању.

Више пута видимо у фамилијама велику смутњу, која произлази из најмањих узрока, а на против да се велики важни природни непоредци за ништа сматрају. Колико се пута видило, да су родитељи разјарени, и дјеца немирна и престрашена зато, што је њихова аљина раздрта или упрљана, а негледају што је горе, кад њихова дјеца псују, лажу и тд. На жалост видимо често, да и због нових аљина бива немир и свађа. Заиста чистоћа је нужна, и красота у аљинама није ружна ствар; али је нужно, и треба да се трудимо да удаљимо по могућности од дјеце наше прекомјерну жељу и наваду на красне аљине, или да рекнемо наклоност к гиздању, које проузрокује

гордељивост, ненавист, препирање и тако више пута руши се много родитељско и дјеце њихове расположење и стање.

Како треба да се дјеца из прве младости науче и обикну на послушност, како да жеља матерна треба да је њима закон и правило и сами вођа њиховог владања, и како без таковог темеља свако воспитање дјеце јест мртво и труло, то сваки зна. Али у обште да би управили дјецу, употребљавају родитељи страх и каштиге, и то доиста по неки пут бива изван сваке границе.

Родитељи нетреба да подчињавају и употребљавају своју дјецу, као земљедјелац своју марву. Дјете треба да се склони тако, да само по његовој савјети осуђује своје владање, и да подлегне мирно каштиги,

која му се опредјели за његово преступљење. Дужни смо, да пазимо много, кад станемо страшити нашу дјецу ако се непонашају и невладају добро, и кад расудимо, да је нужна каштига, треба да то чинимо тако смислено, да разуму сама њихову погрешку, па онда да их каштигујемо; али да се чувамо од обичаја, које гдјекоји родитељи имају непристојнима изражајима и рјечима, као „убићу те,“ и „ако те чује отац, удавиће те“, и тд. овакови изражаји сасвим су неуредни и неваља да изилазе из уста родитељских, јер несамо што су са свим лажљиви, но и обарају темељ покорности и послушности. Дјеца знаду да њихови родитељи немају намјере да приведу у дјело таково страшење, које су више пута изrekli, а никад нијесу извршили, познају, може бити,

да ће некад чути некакав силан глас, али знају да се таково страшење материно или очино неће у дјело привести, па од тог нејма другог добитка, него само што науче и она лагати!

Треба да внимају и пазе много родитељи, да неупотребљавају неразумно штап, и да неукоравају и руже дјецу жестоко, и да их незатварају у мрачне подруме и собе и таквим подобна; преко свег тога нетреба да их плаше празним и неваљаним стварима, као бајама, вампирима, циганкама, и ов. под. Ако је мати обвезана, да каштигује дјете своје, може га само за кратко време затворити у какву свјетлу собу, одбити га од стола, или га приморати да подноси посљедице своје погрјешке; к томе нетреба никад да кашти-

гујемо дјецу нашу за дјела, која бивају нехотична и по случају. Само треба да их савјетујемо, да буду предосторожна и да се у будуће боље чувају. Али многи показују велику своју мрзост, и каштигују жестоко бједно дјете, зашто је разбило неотице суд какав, или је раздрло и укаљало своју аљињу, али на такав начин можемо ли се надати, да ће се дјеца поправити, да право управљају своје ђуди и нарави, и да се уче разликовати добро од зла?

Нужно је и обдјелавање благонаклоности, која треба да се укорјењује у срца дјеце; у раној дјетинској младости треба на ту благонаклоност да их мати навикава рјечима, погледањем добрим, накратко својим пристојним владањем, а кад се у дјеци почну развијати узвишени да-

рови разговора и уметвовања, тад је могу родитељи усађивати боље у памет своје миле дјечице, престављајући благост нашег оца небесног, који шаље сунце на добре и зле, и кишу на праведне и неправедне.

Прва чувства благонаклоности природно и теже к њима, који се брину за нас и учествују у свим нашим нуждама и незгодама, зато видимо, како је љубав родитељима и нашој браћи дубоко укоренења у срцама нашим, које се највише опажа у племенитим срцама. При свем том што се оће и добро настојавање материне бриге, да се догодивше се мале препирке и свађе између браће поравњавају, и да се утврди њихова благонаклоност и њежност. За то у кућевним разговорима треба да често напомињемо нашој дјечи златне

примјере љубави и наклоности, а таквих имамо много.

После свег тога имају неизбјижиму дужност родитељи, да настављају и изучавају своју дјецу у полезним наукама и знањама. Због тога треба да их дају у школе, колико им допушта њихово стање, и по томе да их дају, да изуче она художества, на која су од природе склоњена. Дакле с оваковим добрим васпитањем и знањем, с којим ће своју дјецу родитељи снабдјети и украсити, тек ће видити све своје слатке наде испуњене, онда ће јамачно наћи у својој дјечи постојану подпору у својој старости; тад ће њихова дјеца бити истинити понос и слава своје породице; и тад име родитеља остаће и после смрти чесно и похвално.

